

2. OSAAMINEN JA KOULUTUS

2.1. Nais- ja miesenemmistöisten koulutusalojen segregaaation purkaminen

Käytettävissä olevan määrärahan yläraja (€): 250 000

Aikajänne: 1/2017–6/2019

Tietotarpeen tausta ja tarvekuvaus perusteluineen:

Sukupuolen mukainen jako (työmarkkinoiden segregatio) on yksi merkittävistä miesten ja naisten välisen palkkaeron syistä ja pahimmillaan myös työllistymisen este. Sukupuolten työnjako on Suomessa jyrkempää kuin EU -jäsenmaissa keskimäärin, eikä kokonaiskuva ole olennaisesti muuttunut viimeisten vuosikymmenten aikana Suomen työmarkkinoilla miehet ja naiset työskentelevät pääosin eri aloilla, ammateissa ja tehtävissä (ml. esimies- ja johtotehtävät). Muutosta on tapahtunut lähinnä naisten kouluttauessa moniin miesvaltaisiin korkeaa koulutusta vaativiin asiantuntijatehtäviin, kuten lääkäreiksi ja juristeiksi. Miesten määrä ei ole kasvanut monissa suurissa ammattiryhmissä, kuten sosiaali- ja terveysalalla sekä opetustehtävissä. Stereotyyppisiä sukupuolirooliodotuksia on pitkään pidetty yhtenä keskeisenä syynä segregatiolle.

Koulutusta ja ammattia koskevien toiveiden ja valintojen perusteet syntyvät pitkän ajan kuluessa ja osittain jo varhaislapsuudessa. Käsitukset niin kutsutuista naisten töistä ja miesten töistä muokkautuvat varhain. Oppilaitosten viestintä, opinto-ohjaus ja opiskelijavalintamenettelyt sekä työelämän rekrytointikäytännöt ja toimintakulttuuri voivat osaltaan vahvistaa tai purkaa työelämän segregatiota. Erityisesti nuoriin vaikuttavat myös omien vanhempien ja ystävien esimerkit ja laajemmin, koko nuoria ympäröivä kulttuuri.

Tutkimushankkeen tavoitteena on tukea nais- tai miesenemmistöisten koulutusten, toimialojen ja työpaikkojen kehittämistä molempien sukupuolten kannalta houkuttelevammiksi sekä opinto-ohjauksen että ammatinvalinnan ohjauksen kehittämistä. Tutkimushanke tukee koulujen tasa-arvosuunnittelun ja opinto-ohjauksen kehittämistä sekä ammatinvalinnan ohjauksen ja ammatteja koskevan viestinnän kehittämistä työ- ja elinkeinoministeriön hallinnon alalla.

Tutkimustulokset tukevat myös ao. ammattialojen kehittämistä siten, että nais- ja miesenemmistöisistä koulutusaloista, työpaikoista ja työtehtävistä voidaan tehdä molempien sukupuolten kannalta houkuttelevampia. Tutkimus tukee politiikkatavoitteiden muotoilua sekä toimenpiteitä julkisen hallinnon, koulujen ja oppilaitosten, työpaikkojen ja työmarkkinajärjestöjen omilla teema-alueilla ja yhteistyössä. Työmarkkinakeskusjärjestöt ovat pitäneet tutkimushankkeen toteuttamista erittäin tärkeänä. Tutkimus tuottaa osaltaan tietoa myös nuorten vanhemmille ja tukee kansalaiskeskustelua.

Tutkimuksen yleistavoitteena on tuottaa tietoa stereotyyppisistä ammattikäsitteistä ja niiden syntymisestä nuorten maailmassa ja siitä, miten käsitykset ammateista yhdessä (stereotyyppisten) sukupuolirooliodotusten kanssa vaikuttavat koulutus- ja urasuunnitteluun. Tutkimus rajataan erityisesti perusopetusiässä oleviin nuoriin. Pääpainon tulee olla kouluympäristöä laajemmin nuorten elämänpiirissä olevien vaikutusten selvittämisessä.

Juhani Saloniuksen Samapalkkaisuusohjelman kokonaisarviointi 2007-2010 suositteli stereotyyppisen informaation määrän ja vaikutusten selvittämistä segregaaation purkamiseksi. Esa Longan ohjelman kokonaisarviointi 2010-2014 esitti suosituksen uudelleen. Myös hallituksen tasa-arvo-ohjelman 2016-2019 tavoitteena on koulutuksen ja työelämän segregaaation lieventäminen.

Tutkimus tukee osaltaan tasa-arvonäkökuilmiöiden huomioimista osana hallituksen osaamisen ja koulutuksen kärkihankkeiden toteuttamisessa.

Tutkimuskysymyksiä:

- 1) Millaisia ovat nuorten käsitykset ammateista? Miten (sukupuoli) stereotyyppiset käsitykset ammateista vaikuttavat nuorten koulutus- ja ammattitöihin ja opintopolkujen suunnitteluun? Tutkimus toteutetaan metatutkimuksella, jota syvennetään laadullisella, esimerkiksi haastatteluihin perustuvalla tutkimuksella. Metatutkimuksena lähdeaineiston rajoissa selvitetään myös, ovatko käsitykset muuttuneet n. 20 vuoden tarkastelujaksolla ja mitkä ovat selvimmät muutokset vaikuttaneet syyt. Ammattikäsitteiden tarkempi analyysi voidaan rajata muutamaan keskeiseen alaan. Tarkasteluun otetaan tarkemmin ainakin sosiaali- tai terveysala, yksi miesvaltainen ala (esim. tekniikan ala, teollisuus tai liiketoiminnan johto) sekä yksi ala, jolla sukupuolijakauma on tasainen. Mahdollisuuksien mukaan tarkasteluun otetaan myös ala, jonka mies- ja naisvaltaisudessa on tapahtunut tutkimuskysymyksen kannalta merkittäviä muutoksia.
- 2) Mitkä tekijät nuorten elämänpiirissä vaikuttavat nuorten ammattikuvien ja käsitysten syntymiselle ja millä tekijöillä on ja on ollut merkittävin vaikutus? Millä tavalla esim. työstä ja työelämästä saadut kokemukset (ml. harjoittelu) vaikuttavat koulutustöihin ja käsityksiin ammateista? Millainen merkitys koulutus- ja ammatinvalinnan tueksi toteutetuilla palveluilla ja viestinnällä on (esim. ammatinvalintapalvelut verkossa) on käsityksille ammateista sekä koulutus- ja ammattitöihin? Tutkimus toteutetaan metatutkimuksella, jota syvennetään laadullisella, esimerkiksi haastatteluihin ja viestinnän analyysiin perustuvalla tutkimuksella.

Hankkeelta edellytetään tutkimukseen perustuvia toimitasuosituksia:

- 1) Tietoa ja konkreettisia toimintaehdotuksia (sukupuoli) stereotyyppisten ammattikäsitteiden ja sukupuolirooliodotusten purkamiseksi ammatinvalinnan ohjauksessa ja oppilaitosten ja koulujen toiminnassa (ml. opinto-ohjaus, yhteistyö vanhempien kanssa sekä koulutusaloja koskeva viestintä).
- 2) Suosituksia työelämän ja ammattikuvien ja niitä koskevan viestinnän kehittämiseksi siten, että segregaaatiota voidaan purkaa. Suositukset kohdistetaan keskeisille hallinnonaloille, oppi-

laitoksille ja keskeisille työelämätoimijoille.

3) Arvio erilaisten segregaaation purkamisen politiikkatavoitteiden vaikuttavuudesta.

Tutkimushankkeen tulee tuottaa tutkimusraportti, politiikkasuosituksia sekä konkreettisia toimintasuosituksia opintojen- ja ammatinvalinnan ohjauksen ja koulutuksia ja ammatteja koskevan viestinnän kehittämiseen. Konkreettiset toimintasuositukset voivat sisältää myös avoimesti verkkoon tuotettavaa materiaalia.

Yhteydet hallitusohjelman toimeenpanosuunnitelmaan, valtioneuvoston strategioihin ja muuhun selvitys- ja tutkimustoimintaan:

Tutkimushanke toteuttaa osaltaan Samapalkkaisuohjelmaa ja tukee hallituksen tasa-arvoohjelmaa. Tutkimus tuottaa tietoa asetettujen politiikkatavoitteiden ja toimenpiteiden muotoiluun eri hallinnonaloilla ja uudelleen arviointiin.

Tietotuotannon pääasialliset muodot:

- Tilannekuva-analyysi
- Toimintavaihtoehtojen vertailu
- Poliittikkatoimien arviointia

2.2. Äidinkielen ja uskonnon muuttuvat koulutustarpeet

Käytettävissä olevan määrärahan yläraja: 300 000

Aikajänne: 1/2017–12/2018

Tietotarpeen tausta ja tarvekuvaus perusteluineen:

Suomeen tuli vuonna 2015 yhteensä 32 400 turvapaikanhakijaa. Heistä alaikäisiä oli 8 500, joista yksin maahan tulleita 2 800. Kansainvälistä suojelua hakevien määrän ennakoitaan olevan varsin suuri myös vuonna 2016. Turvapaikanhakijamäärän kasvu vaikuttaa välittömästi muun muassa esi- ja perusopetuksen sekä varhaiskasvatuksen tarpeeseen.

Lisääntynyt turvapaikanhakijoiden ja maahanmuuttajien määrä peruskouluikäisissä oppilaissa lisää opettajien perus- ja täydennyskoulutuksen tarvetta sekä resurssitarvetta erityisopetukseen, suomi ja ruotsi toisena kielenä -opetuksen sekä oman äidinkielen ja uskonnon opetukseen. Kunnan velvollisuus järjestää esi- ja perusopetusta koskee kaikkia kunnan alueella asuvia lapsia, myös kansainvälistä suojelua hakevia.

Tällä hetkellä tietopohja suomi/ruotsi toisena kielenä ja oman äidinkielen ja uskonnon opettajista ja heidän kelpoisuuksistaan on puutteellinen. Lisäksi tulee selvittää, onko opetettavien oman äidinkielen ja uskonnon valikoimissa puutteita. Taustatiedot tutkimukselle saadaan opettajien osalta Tilastokeskuksen "Opettajat Suomessa"- julkaisusta, joka ilmestyy syksyllä 2016.

Tietotarpeessa selvitettävät, opettajatarpeiden ennakointia varten hyödylliset tiedot on seuraavassa lueteltu asiakohdittain (kaikissa lisäksi mukana alueellinen tarkastelu esim. maakuntatasolla, tai suurimmat kunnat erotellen myös arvioitaessa tulevaa kehitystä 3-5 vuoden aikavälillä):

Oman äidinkielen ja uskonnon opetus:

- mitkä kielet/uskonnot opetustarjonnassa
- mitä suuruusluokkaa eri kielet oppilasmäärinä ja -ryhmäkokoina
- opetustarjonnan laajuus
- koulutuksen järjestäjän mahdollisia arvioita tulevasta kehityksestä - kielet ja määrät

Suomi/ruotsi toisena kielenä opetus:

- S2/R2 - oppilasmäärä- ja -ryhmäkokotietoja eri oppilaitosmuodoissa, opetustarjonnan laajuus eri oppilaitosmuodoissa, alueellinen tilanne
- koulutuksen järjestäjän arvioita tulevasta kehityksestä
- opettajatiedonkeruun tietojen täydentäminen/täsmäntäminen ko. opettajaryhmien osalta (esim. puuttuvien kelpoisuustietojen osalta)
- yliopistojen nykyinen peruskoulutustarjonta ko. opettajaryhmille, tulevaisuuden suunnitellut tarjonnassa esim. 3-5 vuoden aikavälillä, arvioita peruskoulutuksen resurssitarpeista

Täydennyskoulutus:

- mitä täydennyskoulutusta nyt em. opettajaryhmille saatavilla: mille ryhmille kohdennettu, sisällöt, toteuttaja, laajuus, toistuvuus/kertaluonteisuus, rahoituspohja, kustannukset, täydentävää vai kelpoisuuden tuottavaa, järjestämistapa, alueellinen tilanne
- arvioita tulevista täydennyskoulutustarpeista esim. 3-5 vuoden aikavälillä: koulutuksen järjestäjät, oppilaitosjohto, potentiaaliset osallistujat, täydennyskoulutuksen toteuttajat näkemyksiä eri ryhmistä

Tutkimushanke vastaa opetus- ja kulttuuriministeriön "Maahanmuuttajien koulutuspolut ja integrointi – kipupisteet ja toimenpide-esitykset" raportissa esiin nostettuihin selvitystarpeisiin.

Tutkimuskysymyksiä:

- Miten opetustarjonta vastaa tällä hetkellä määrältään ja laadultaan havaittuun tarpeeseen?
- Miten opettajankoulutus- tai täydennyskoulutus vastaa tällä hetkellä määrältään ja laadultaan tarpeeseen (erityisesti oman äidinkielen ja uskonnon sekä suomi/ruotsi toisena kielenä opetuksen suhteen)?
- Minkälaisia täydennyskoulutustarpeita lisääntynyt maahanmuutto aiheuttaa?
- Onko opetustarjonta nykyisellään laadukasta ja alueellisesti riittävää?

Tutkimushankkeen tulee tuottaa tutkimusraportti, johon sisältyy kattava tilastollinen tarkastelu, sekä konkreettisia toimintasuosituksia oman äidinkielen ja uskonnon sekä suomi/ruotsi toisena kielenä opettajien, valikoiman ja täydennyskoulutustarpeiden suhteen. Konkreettiset toimintasuositukset voivat sisältää myös avoimesti verkkoon tuotettavaa materiaalia.

Yhteydet hallitusohjelman toimeenpanosuunnitelmaan, valtioneuvoston strategioihin ja muuhun selvitys- ja tutkimustoimintaan:

Tutkimushanke tukee hallituksen kotouttamista koskeva toimintasuunnitelmaa ja syventää tietämystä siinä esitetyistä toimenpide-ehdotuksista. Lisäsi tutkimushankkeesta saatavaa tietoa voidaan hyödyntää "Valtion kotouttamisohjelma vuosille 2016–2019" seurannassa.

Tietotuotannon pääasialliset muodot:

Tilannekuva-analyysi